

Moc počátků

Jean-Claude Eslin

◆ bytový seminář, česky | francouzsky, vznik: 12. 9. 1988

◆ private seminar, Czech | French, origin: 12. 9. 1988

Moc počátků [1988]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (1988-09-12 Jean-Claude Eslin – Moc počátků (1) [LVH117VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: *C'est une petite étude pour peut-être vous encourager à développer cette étude.*

Jiný hlas: Je to malá studie, která vás má navnadit, abyste v takové studii pokračovali.

Jiný hlas: *Le titre serait 'le pouvoir de commencer'.*

Jiný hlas: Bude se to jmenovat Moc začít.

Jiný hlas: *Il y avait deux motifs pour moi d'entreprendre cette petite étude. Le premier : voir comment un philosophe utilise, travaille la pensée d'un chrétien ou d'un théologien.*

Jiný hlas: Měl jsem dva motivy, abych tuto studii podnikl. První byl podívat se, jak filosof používá, zpracovává, inspiruje se myšlenkami křesťana.

Jiný hlas: *C'était un exemple.*

Jiný hlas: Jako jeden příklad tohoto.

Jiný hlas: *Et l'autre motif de faire cette petite étude, c'est alors, à propos de Hannah Arendt elle-même, beaucoup de gens ont déjà étudié son rapport à la tradition grecque et à la tradition juive, mais il est rare, j'ai rarement lu quelque chose sur son rapport à la tradition chrétienne.*

Jiný hlas: Za druhé, co se týče Hannah Arendtové samé, často se zdůrazňuje její navazování i vztah k řecké tradici, židovské tradici, ale sotva kdy jsem četl něco o jejím vztahu k tradici křesťanské.

Jiný hlas: *Cependant, dans le numéro d'Esprit de juin 85, que peut-être vous avez ici, je crois que peut-être vous devez avoir, il y a un article de Paul Valadier, 'La politique contre le totalitarisme', où il y a quelques éléments sur ce sujet.*

Jiný hlas: Akorát v časopise *Esprit* v červnovém čísle z roku 85 je článek Jacquesa Valadiera o filosofii proti totalitarismu, kde se nacházejí jakési prvky tohoto zkoumání.

Jiný hlas: *Donc, puisque l'œuvre d'Arendt est une œuvre de politique et de théorie politique ou de philosophie politique, il est évident que dans la mesure où la pensée religieuse intervient, elle est, je dirais, subordonnée à la pensée politique ou à la pensée philosophique.*

Jiný hlas: Protože dílo Arendtové je dílo politické, filosofické dílo týkající se teoretické politiky, teorie politiky, je zřejmé, že pokud se tam vyskytnou křesťanské myšlenky, jsou podřízeny tomu myšlení politickému a filosofickému.

Jiný hlas: *C'est toujours intéressant, à mon avis, c'est toujours intéressant que la pensée religieuse et le fait religieux aient à se présenter devant le tribunal de la pensée politique.*

Jiný hlas: Považoval jsem vždycky za velmi zajímavé, když se náboženské myšlení, náboženská myšlenka má představit, má vystoupit před jakousi soudní stolicí filosofického nebo politického myšlení.

Jiný hlas: *Au départ, je ne me demandais pas ce que Hannah Arendt pense du christianisme, ça ne m'intéresse pas spécialement...*

Jiný hlas: Na začátek neptal jsem se, nekladl jsem si otázku, co si Hannah Arendtová myslí o křesťanství, tahle věc mě nezajímala.

Jiný hlas: *...mais quelle place le fait chrétien ou les catégories chrétiennes tiennent dans son œuvre.*

Jiný hlas: Ale naopak, jaké místo zaujímají křesťanské myšlenky, křesťanské kategorie v jejím díle.

Jiný hlas: *Et pour ce premier pas dans cette étude, j'ai choisi son rapport avec Augustin d'Hippone, qui est capital pour elle.*

Jiný hlas: A jako první krok jsem si zvolil vztah Hannah Arendtové k Augustinovi, který je pro ni podstatný.

Jiný hlas: *C'est un exemple de dialogue intellectuel.*

Jiný hlas: Je to příklad intelektuálního rozhovoru.

Jiný hlas: *De dialogue intellectuel et non pas d'influence, d'influence intellectuelle. Je ne cherche pas les influences qu'Augustin a pu exercer sur Arendt, ce n'est pas le problème, mais plutôt le dialogue qu'elle entretient avec un grand penseur.*

Jiný hlas: Intelektuálního rozhovoru, a nikoliv intelektuálního vlivu. Můj problém není a nejedná se mi o

to prokazovat závislosti, nějaký vliv Augustinův na Arendtovou, ale naopak jejich vztah, ty dva lidi v jakémisi intelektuálním rozhovoru.

Jiný hlas: *Alors, il y aurait trois parties. La première, justement, sur ce rapport d'un philosophe ou d'une philosophe et d'un chrétien, sur les frontières entre ces disciplines.*

Jiný hlas: Budou to mít tři části. První je právě vztah mezi touto filosofkou a oním křesťanem.

Jiný hlas: *La deuxième partie sur la notion de commencement.*

Jiný hlas: Druhá část o pojetí pojmu počátku, začátku.

Jiný hlas: *Et la troisième sur la notion de temps.*

Jiný hlas: A třetí o pojmu, pojetí času.

Jiný hlas: *Alors, comme vous le savez, Hannah Arendt a fait sa thèse de philosophie, publiée en 1929, sur 'Der Liebesbegriff bei Augustin'.*

Jiný hlas: Možná víte, že Arendtová promovala v roce 1929 práci o pojmu lásky u Augustina, *Der Liebesbegriff bei Augustin*.

Jiný hlas: *Mais ensuite, il y a quelques citations éparses dans son œuvre, mais ce n'est pas une grosse matière.*

Jiný hlas: Jinak se v jejím díle vyskytují roztroušené zmínky, ale není toho moc.

Jiný hlas: *Alors, premier, sur le premier point, comment Arendt se situe par rapport à une pensée d'un auteur chrétien qui est considéré généralement comme un théologien et qu'elle considère comme un philosophe.*

Jiný hlas: Zprvč tedy, jak si stojí Arendtová, jak se staví vůči Augustinovi, člověku, který se považuje za teologa a kterého ovšem ona chápe jako filosofa.

Jiný hlas: *Et elle répète à plusieurs reprises depuis le début jusqu'à la fin qu'Augustin est avant tout un philosophe.*

Jiný hlas: Mnohokrát opakuje, že Augustin je především filosof.

Jiný hlas: *Alors, je me permets, je voudrais dire que dans la pensée d'Arendt, que généralement on représente comme fascinée par la Grèce, voire nostalgique de la cité grecque...*

Jiný hlas: Obvykle se to představuje tak, že Arendtové myšlení je fascinováno Řeckem, fascinováno nostalgií po řecké polis, řecké obci.

Jiný hlas: *...eh bien, si c'est vrai, alors le fait de s'être confrontée à Augustin est ce qui rend la pensée d'Arendt moderne.*

Jiný hlas: Je-li to pravda, potom ten fakt, že se konfrontovala právě s Augustinem, ji činí vlastně moderní.

Jiný hlas: *Je crois que l'on peut considérer Augustin comme un auteur moderne par sa position historique stratégique...*

Jiný hlas: Domnívám se, že Augustina můžeme považovat za moderního autora díky jeho strategickému postavení v dějinách myšlení.

Jiný hlas: *...et avec sa philosophie du temps et de la liberté.*

Jiný hlas: S jeho filosofií času a svobody.

Jiný hlas: *Donc, réfléchissons un peu sur la position d'Augustin comme le dernier Romain et le premier chrétien, si on veut.*

Jiný hlas: Zamysleme se trochu nad tím postavením Augustinova jakožto posledního Římana a prvního křesťana.

Jiný hlas: *Le dernier philosophe romain et le premier philosophe chrétien.*

Jiný hlas: Jako poslední římský filosof a první filosof křesťanský.

Jiný hlas: *Et la philosophie d'Augustin est la première philosophie à tenir compte d'événements qui se sont produits dans l'entre-temps, dans l'interim, dans l'entre-temps de l'histoire philosophique.*

Jiný hlas: Augustinovo myšlení je první, které si všímá a činí zadost událostem, které se v tom filosofickém mezidobí, v tom mezichase odehrály.

Jiný hlas: *Donc, et la philosophie d'Augustin est la première à tenir compte de ces événements qui sont la*

naissance de l'enfant à Bethléem...

Jiný hlas: Augustinova filosofie je první, která si všímá a činí zadost narození dítěte v Betlémě...

Jiný hlas: *...et la chute de l'Empire romain.*

Jiný hlas: ...a pádu římského císařství, římské říše.

Jiný hlas: *Deux événements, deux événements qui font basculer le monde ancien et réorientent le paysage politique et philosophique.*

Jiný hlas: Dvou událostí, které převrátily tu krajinu duchovní a reorientovaly také obzor filosofický.

Jiný hlas: *J'ai remarqué que beaucoup de ceux qui étudient Augustin sérieusement, donc, se situent, en étudiant Augustin sérieusement, ils se placent dans un lieu stratégique, un lieu carrefour, et toujours, presque toujours, ce sont des gens qui voient des perspectives nouvelles.*

Jiný hlas: Všiml jsem si, že mnoho lidí, kteří se zabývají Augustinem, se díky tomu dostávají na takové velmi výhodné místo, odkud se mohou potom dívat na všechny možné křižovatky duchovních dějin.

Jiný hlas: *On peut trouver une parenté entre Arendt, dont la pensée est orientée par les événements, les révolutions, le totalitarisme, la résistance, et cetera...*

Jiný hlas: Dá se najít jakási paralela mezi myšlením Arendtové, které je také podstatně ovlivněno událostmi, jako byly revoluce, rezistence, totalitarismus...

Jiný hlas: *...et Augustin, qui n'a commencé sa grande œuvre De civitate Dei, La Cité de Dieu, que sous la pression des événements après la chute de Rome.*

Jiný hlas: ...a Augustinem, který své velké dílo *De civitate Dei*, o obci Boží, začal teprve pod tlakem událostí po pádu Říma.

Jiný hlas: *L'œuvre d'Augustin est une œuvre de circonstance, c'est une œuvre non systématique.*

Jiný hlas: Augustinovo dílo je dílo příležitostné, nikoliv systematické.

Jiný hlas: *Donc, en commençant son travail philosophique par Augustin, Hannah Arendt se rendait sensible dès le départ au choc de deux mondes, l'Antiquité et le christianisme.*

Jiný hlas: Právě tím, že se na začátku své dráhy věnovala Augustinovi, nabyla Arendtová vnímavost pro toto střetnutí mezi dvěma světy, tím antickým světem a světem křesťanským.

Jiný hlas: *Et c'est déjà considéré, je pense que c'est déjà un choix philosophique qui refuse l'idée d'une philosophie dont la source serait pure, unique.*

Jiný hlas: A domnívám se, že to je už na začátku jakási volba, jakési rozhodnutí, které odmítá filosofii, která by měla čistý, jediný zdroj. Arendtová odmítá takové pojetí filosofie, která by měla mít jeden jediný čistý zdroj.

Jiný hlas: *Augustin comme philosophe prend son bien chez les néoplatoniciens, chez les Romains et chez les chrétiens.*

Jiný hlas: Augustin jako filosof si vypůjčuje myšlenky jak od novoplatoniků, tak od římských filosofů, tak od křesťanů.

Jiný hlas: *Je crois que nous avons souvent perdu cette liberté, les uns raisonnent dans une tradition surtout grecque, ou d'autres chrétienne, ou allemande, mais nous avons souvent perdu cette liberté d'user de toutes les traditions.*

Jiný hlas: Domnívám se, že jsme často ztratili tuhle tu svobodu, tuhle tu schopnost, že všichni myslíme vždycky v nějaké tradici, řecké, latinské, německé a tak dále, a že jsme vlastně ztratili tuhle tu schopnost svobodně si brát ze všech možných tradic.

Jiný hlas: *Pour moi, c'est quand même une question, une question à laquelle je ne peux pas répondre, de comprendre pourquoi Heidegger refuse de considérer la tradition juive.*

Jiný hlas: Je pro mě otázka, na kterou si nedovedu odpovědět, proč třeba Heidegger odmítá židovskou tradici.

Jiný hlas: *Alors ce qui est frappant aussi, donc, c'est comment Arendt considère que, bien que devenu chrétien, évêque et père de l'Église, Augustin est toujours d'abord un philosophe.*

Jiný hlas: Důležité pro mě je, jak Arendtová vidí v Augustinovi, který se stal křesťanem, biskupem a

církevním otcem, jak v něm stále vidí filosofa.

Jiný hlas: *Elle le considère comme un Africain romain converti au christianisme. Un philosophe africain romain converti au christianisme.*

Jiný hlas: Považuje ho za římského afrického filosofa, který se obrátil ke křesťanství.

Jiný hlas: *Il s'est tourné vers la religion pour des raisons philosophiques...*

Jiný hlas: Obrátil se k náboženství z důvodů filosofických...

Jiný hlas: *...et même quand il est devenu chrétien, il est resté philosophe.*

Jiný hlas: ...a i když se stal křesťanem, zůstal filosofem.

Jiný hlas: *Il n'abandonne pas l'incertitude philosophique pour une vérité révélée.*

Jiný hlas: Nevzdává se filosofické nejistoty, nevymění ji za zjevenou pravdu.

Jiný hlas: *Il ne remplace pas le doute philosophique par la vérité révélée...*

Jiný hlas: Nenahradí filosofickou pochybnost zjevenou pravdou...

Jiný hlas: *...mais il cherche à découvrir les implications philosophiques de sa foi nouvelle.*

Jiný hlas: ...ale snaží se odhalit filosofické důsledky své nové víry.

Jiný hlas: To říká Arendtová, jo?

Jiný hlas: *Arendt dit ça. Et Arendt dit donc, le cas d'Augustin est très différent du cas de saint Paul.*

Jiný hlas: Arendtová to říká. Augustinův případ se velmi liší od případu svatého Pavla.

Jiný hlas: *Saint Paul, Paul de Tarse n'a jamais prétendu être philosophe. Augustin était et resté philosophe. Donc, c'est deux situations très différentes.*

Jiný hlas: Svatý Pavel nikdy filosofem nebyl a také o tom tak nemluvil, kdežto Augustin se před i po považoval za filosofa.

Jiný hlas: *C'est intéressant aussi parce qu'il semble que dans la pensée d'Arendt, un chrétien..., puisqu'elle regarde ça de l'extérieur, peu m'importe ses positions personnelles, mais regardant les choses un peu de l'extérieur, pour elle, un chrétien c'est toujours un romain converti ou un grec converti ou...*

Jiný hlas: Arendtová se na tohle vždycky dívá trošku s povzdálí, nezajímá mě teď její osobní vztah, ale její pohled, který je vždycky s odstupem, a vždycky vidí každého křesťana jako někoho, kdo se pak stal křesťanem, Římana, Řeka, který se obrátil ke křesťanství.

Jiný hlas: *Alors, voulez-vous les citations, les références à ce que je viens de dire, les références dans les livres ?*

Jiný hlas: Chcete citace, ty odkazy?

Jiný hlas: *Les références, oui, ça peut être intéressant. Alors, vous avez dans The Life of the Mind, tome deux...*

Jiný hlas: V knize *The Life of the Mind*, druhý díl...

Jiný hlas: *Le tome deux c'est Willing, le vouloir...*

Jiný hlas: ...*Willing*, vůle...

Jiný hlas: ...vous avez tout un chapitre sur Augustin.

Jiný hlas: ...celá kapitola o Augustinovi.

Jiný hlas: *Bon, et j'ai cité les pages 103 et 106...*

Jiný hlas: Stránky 103 a 106 jsem citoval.

Jiný hlas: *...je donnerai d'autres citations. Dans la biographie aussi, dans la biographie de Arendt par Elisabeth Young-Bruehl, elle insiste aussi beaucoup sur ce point d'où en particulier, elle sépare beaucoup plus qu'elle ne fait, philosophie et théologie. Les théologiens protestants qui ont lu sa thèse en 1929 n'en ont pas bien compris l'intérêt.*

Jiný hlas: Dám i další citace. Také v životopise Arendtové od Elisabeth Young-Bruehl, ona také velmi zdůrazňuje tuhle tu záležitost, v níž odděluje filosofii a teologii mnohem ostřeji, než ona sama činí. Někteří protestantští teologové, kteří v roce 29 četli její disertaci, nepochopili příliš dobře, o co šlo.

Jiný hlas: *Dans les premières pages de sa thèse, elle explique qu'elle considère Augustin avec un*

détachement volontaire de tout ce qui est dogmatique, non seulement pour ses raisons à elle, mais parce que, comme il n'y a pas de contradiction chez Augustin entre la raison et l'autorité de la foi, elle considère qu'elle a le droit de considérer uniquement ce qui vient de voir les choses avant tout sous l'angle non dogmatique.

Jiný hlas: Na prvních stránkách své disertační práce zdůrazňuje, že jaksi odděluje Augustina, schválně od Augustina odděluje všechno, co by mohlo být považováno za dogmatické. Nejenom z důvodů svých osobních, ale protože je přesvědčena, že u Augustina není rozpor mezi rozumem a autoritou víry, má právo se dívat na celé Augustinovo myšlení s odhlédnutím od toho dogmatického prvku.

Jiný hlas: *Puisqu'il n'y a pas de contradiction entre la raison et l'autorité de la foi, donc, elle peut rester simplement dans le domaine philosophique.*

Jiný hlas: Jelikož tam ten rozpor u Augustina není, může se na něj dívat a zůstat přitom v oblasti filosofie.

Jiný hlas: *Voyez les premières pages de sa thèse, si je ne sais pas si on l'a ici en allemand, elle est traduite maintenant en français et va être publiée l'an prochain. On pourra la faire passer.*

Jiný hlas: Můžete se podívat na první stránky té doktorské práce, nevím, jestli ji tu máme v němčině.

Vyšla teď německy a v příštím roce má vyjít francouzský překlad.

Jiný hlas: *Bon. Donc, l'insistance paradoxale sur Augustin philosophe est éclairant même pour nous. Avec Augustin on est obligé de réfléchir sur la place de la philosophie dans le monde chrétien ou post-chrétien, et on est obligé, surtout en France, où la tradition philosophique est très sélective, de réfléchir... très souvent en France, on passe directement des Grecs à Descartes. Et alors, c'est une situation inacceptable.*

Jiný hlas: Tato překvapující tvrdošijnost, umíněnost v tom, že chce vidět v Augustinovi pouze filosofa, je pro nás také objasňující. Tváří v tvář Augustinovi musíme také přemýšlet o místě filosofie v křesťanství a v křesťanském a pokřesťanském světě. A zejména ve Francii, kde ta filosofická tradice je velmi selektivní, se stává, že někteří prostě přeskakují rovnou od Řeků k Descartovi, což považují za nepřijatelnou situaci.

Jiný hlas: *Donc, avec Augustin on déplace les frontières. Et j'ai écrit aussi un petit article pour Esprit sur des publications récentes, il y a beaucoup de publications récentes de valeurs différentes sur Augustin en France ces temps-ci. J'en ai apporté une au professeur Hejdánek, d'un psychanalyste, Claude Lorin, Pour Saint Augustin. C'est très excitant, c'est très facile, c'est très excitant pour mettre en goût.*

Jiný hlas: S Augustinem se ty hranice posunou. Napsal jsem před časem recenzi do časopisu *Esprit*, kde jsem recenzoval celou řadu zajímavých nových prací francouzských, které si všimají právě Augustina.

Jednu z nich jsem tady přivezl profesoru Hejdánkovi jako vzorek, je od Clauda Lorina a je velmi chválená.

Jiný hlas: *Donc, deuxième point après ces généralités, deuxième point sur la notion de commencement. Je me laisse guider par une phrase leitmotiv extraite de La Cité de Dieu que Arendt reprend très souvent dans toute son œuvre. Plusieurs critiques ont remarqué qu'elle cite cette phrase en dehors du contexte, comme il lui plaît, en toute liberté. C'est une phrase tirée de La Cité de Dieu, livre douze, chapitre vingt : Initium ut esset, creatus est homo, antequam nullus fuit.*

Jiný hlas: Druhý bod se týká pojetí počátku. Dávám se vést takovým citátem, jakoby leitmotivem z *De civitate*, který Arendtová velmi často a opakovaně uvádí. Někteří kritikové si všimli toho, že tuto větu uvádí mimo kontext, jak ji napadne. Je to z dvanácté knihy, 20. kapitoly *De civitate*: *Initium ut esset, creatus est homo, antequam nullus fuit.*

Jiný hlas: *Alors je la répète : Initium ut esset, budu hned překládat, creatus est homo, antequam nullus fuit. Initium ut esset, creatus est homo, antequam nullus fuit. Pour qu'il y eût un commencement, l'homme fut créé avant lequel il n'y avait personne. Aby vznikl počátek, byl stvořen člověk, před nímž žádný nebyl.*

Bon, donc je ne me réfère pas au contexte qui se réfère au livre douzième, je crois que c'est la création, à propos de la création. J'ai fait comme elle, j'ignore le contexte. Já se jako Arendtová nebudu teďka zabývat kontextem téhle věty, který v té dvanácté knize se týká stvoření, ale budu si všimát jenom téhle věty.

La création de l'homme a pour objet de rendre possible un commencement. Smyslem stvoření člověka je

umožnit začátek. *Un commencement qui n'avait pas lieu d'être auparavant.* Začátek, který předtím nebyl. *Alors par contre, je note le contexte, je vais donner les différents contextes dans lesquels Arendt cite cette phrase. Bon, c'est presque toujours dans un contexte assez dramatique. Par exemple à la dernière phrase du livre Le Système totalitaire.* A naopak uvedu různé souvislosti, v nichž Arendtová tuto větu uvádí. Je to skoro vždycky v kontextu poměrně dramatickém, například v poslední části knihy o totalitárních systémech. *Plus exactement, dernière phrase des Origines du totalitarisme.* V poslední větě v knihu *O původu totalitarismu.*

Et quand pour indiquer qu'après le totalitarisme et les multiples dénis à l'humanité, à l'humanité des hommes en ce vingtième siècle, un commencement est toujours possible. Elle cite cette phrase pour indiquer qu'après le totalitarisme et les injustices subies par les hommes au vingtième siècle, un commencement est toujours possible. Cituje tuto větu zejména proto, aby ukázala, chce jí říct, že i po vzniku totalitarismu a po všech hrůzách, které lidé zkusili, počátek je vždycky možný. *C'est la dernière phrase des Origines du totalitarisme. Deuxième occurrence dans les dernières pages du livre Le Vouloir.* To je tedy poslední věta *O původu totalitarismu.* Druhý výskyt je v posledních větách knihy o chtění, o vůli.

Quand Arendt dit qu'en dépit des déceptions philosophiques, elle se range du côté des hommes d'action qui font exister la liberté politique. Kde Arendtová říká, že přes všechna filosofická zklamání se staví vždycky na stranu lidí činů nebo jednání, těch lidí, kteří jsou pro jednání, kterým vzniká politická svoboda. *Aussi dans ce livre Between Past and Future, traduit en français La crise de la culture, dans l'article Qu'est-ce que la liberté?* Také v knize *Between Past and Future*, francouzsky *Krise kultury*, v části, která se jmenuje *Co je to svoboda.*

Elle insiste sur le fait que cette phrase est empruntée non pas aux discussions d'Augustin sur le libre-arbitre. Tam zdůrazňuje, že tato věta nepochází z Augustinovy polemiky o svobodné vůli. *Donc toute cette question d'Augustin sur le libre-arbitre ne l'intéresse pas, mais que c'est emprunté à la Cité de Dieu dans le contexte d'une élucidation de la liberté politique et non pas de la liberté intérieure.* Celá problematika nebo Augustinovy úvahy o svobodné vůli ji nezajímají, ale že to pochází z knihy *O obci Boží* a z kontextu, kde se jedná o svobodu politickou a nikoliv o vnitřní svobodu duše.

Donc dans ce contexte, il s'agit de liberté politique extérieure et non pas de liberté intérieure. Liberté intérieure ni philosophique ou religieuse. Že se jedná o svobodu vnější, politickou, nikoliv o vnitřní svobodu, ani ve smyslu náboženském, ani filosofickém. *Cette citation intervient toujours dans le cadre de réflexions sur la faculté humaine de l'action. Condition de l'homme moderne, page deux cent soixante-dix-huit. Human Condition.* Tahle věta se vždycky vyskytuje v rámci úvah o lidské schopnosti jednat. *Human condition, Lidská kondice.* To je též podmínka nebo... to se těžko překládá, to je jako osud nebo jako...

La capacité du commencement s'enracine pour elle dans la naissance, dans la natalité, le fait de naître. Schopnost počátku je pro ni zakotvena v narození, rození, schopnosti rodit. *Donc non pas dans la créativité, mais dans le fait que des hommes nouveaux viennent dans le monde, pénètrent dans le monde.* Tedy je zakotvena ne v tvořivosti, ale v té skutečnosti, že narozením přicházejí na svět noví lidé. *Le commencement, avant de devenir un événement historique, est la suprême capacité de l'homme, dit-elle.* Počátek, dřív než se stává historickou událostí, je ta svrchovaná lidská schopnost. *Politiquement, elle identifie commencement et liberté.* A politicky ztotožňuje počátek a svobodu. *Donc elle identifie commencement et liberté et ce commencement est garanti par chaque nouvelle naissance et donc par chaque homme.* A ztotožňuje, a tedy tahle politická svoboda je vlastně zaručena každým narozením a tedy každým člověkem.

Comme vous savez, Arendt est toujours polémique avec l'histoire de la philosophie. Et dans cet article Qu'est-ce que la liberté?, elle cherche, elle présente une double fondation de cette conception du commencement, romain chez Augustin, romain et chrétien. Jak víte, Arendtová je vždycky polemická vůči dějinám filosofie. A v tomhle článku *Co je to svoboda*, předkládá dvojí základ tohoto pojetí počátku,

římský u Augustina, římský a křesťanský.

Hejdánek: Augustin jako Říman a jako křesťan.

Jiný hlas: *Alors, sur le versant romain, donc cette conception du commencement comme liberté, elle ne le trouve pas chez des philosophes, elle le cherche plutôt dans la langue latine elle-même.*

Hejdánek: Na té straně římské nenachází tuto myšlenku u římských filosofů – myšlenku narození jakožto svobody – nevidí mezi filosofy, ale nachází v latinském jazyce jako takovém.

Jiný hlas: *Elle insiste sur le fait que la langue latine comme la langue grecque ont deux mots pour lesquels en anglais, je pense, ou en français, nous n'avons qu'un, qu'un mot pour désigner le commencement de l'action et un mot pour désigner la continuation de l'action.*

Hejdánek: Zdůrazňuje, že v latině stejně jako v řečtině jsou dvě slova pro něco, pro co my v angličtině a ve francouzštině máme jedině. Totiž pro začátek nějakého jednání, nějaké akce, a pro její pokračování.

Jiný hlas: *En français nous disons agir, en grec elle cite les deux mots archein, commencer, commander, et prattein, mener quelque chose à réalisation.*

Hejdánek: Ve francouzštině řekneme jedině. Ona cituje v řečtině *archein* a *prattein* jako něco začít a něco vykonávat.

Jiný hlas: *Et en latin, agere, mettre quelque chose en mouvement, et gerere, continuer, maintenir, continuer.*

Hejdánek: A v latině *agere* jako něco spustit a *gerere* jako vést to k nějakému cíli.

Jiný hlas: *Donc commencer une république, c'est tout à fait différent, c'est une chose, et continuer une république, maintenir une république, c'est une deuxième chose.*

Hejdánek: Jako začít s nějakou republikou je něco docela jiného než ji potom pokračovat nebo vést, řídit, spravovat, jak by se česky mohlo přeložit to *gerere*. Odtud je české *gesce*.

Jiný hlas: *Oui, donc la gestion est une chose, mais commencer, c'est faire entrer quelque chose de nouveau dans le monde.*

Hejdánek: Takže jedna věc je ta *gesce* a druhá věc je ten počátek, kterým vstupuje do světa něco nového.

Jiný hlas: *Donc pour elle, en latin, être libre et commencer sont très liés. Alors je lis un passage : en latin, être libre et commencer sont connexes, la liberté romaine était un héritage transmis par les fondateurs de Rome au peuple romain. La liberté des romains était liée au commencement que leurs ancêtres avaient établi en fondant la ville et les descendants devaient gérer les affaires et accroître la fondation. Ab urbe condita.*

Hejdánek: Podle ní v latině být svobodný a začínat jsou pojmy, které spolu úzce souvisí. Cituje tedy: být svobodný a začínat jsou spojené věci. Svoboda je dědictví předávané zakladateli Říma jejich národu. Svoboda římská souvisí s tím počátkem, který učinili předkové, když založili město. A ti potomci mají řídit, spravovat tohleto dědictví a rozšiřovat jeho základy. *Ab urbe condita* – od založení města.

Jiný hlas: *Alors, donc chez Augustin, on trouve ce versant romain du commencement. Mais on trouve aussi le versant chrétien de cette même liberté.*

Hejdánek: Také u Augustina najdeme tuto římskou stránku pojetí počátku. Ale najdeme u něho také tu křesťanskou stránku téže svobody.

Jiný hlas: *Alors là, dans sa perspective, l'homme ne possède pas vraiment la liberté, c'est une vue plus objective des choses, l'avenue de l'homme dans le monde est une apparition de liberté dans l'univers.*

Hejdánek: V této perspektivě člověk nemá, nevlastní žádnou svobodu. To je objektivní pohled na věci. Ale příchod člověka do světa znamená zjevení svobody ve vesmíru.

Jiný hlas: *Bon, c'est dans ce contexte que vient cette phrase : initium ut esset, creatus est homo, ante quem nemo fuit.*

Hejdánek: V této souvislosti se vyskytuje ta věta: „Aby byl možný počátek, byl člověk stvořen a před ním žádný nebyl.“

Jiný hlas: *Donc l'homme est défini comme commencement, il est un commencement, et comme il est un commencement, il peut commencer. En somme c'est une définition métaphysique ou théologique et*

après historique.

Hejdánek: Člověk je definován jako počátek, člověk je počátek. A protože sám je počátkem, tak také může začínat. V tomto smyslu je to definice filosofická, metafyzická a teprve potom historická.

Jiný hlas: *Donc il n'est pas, pour ainsi dire, il n'est pas possible à Dieu de créer une... pour créer une liberté, il faut créer un pouvoir de commencer.*

Hejdánek: Takže kdyby Bůh chtěl stvořit svobodu, nemohl to udělat jinak, než že stvořil něco, co může začínat.

Jiný hlas: *Alors, ce qui est intéressant, c'est que citant ce passage, Arendt fait moins référence à la notion de création ex nihilo, bien que ce soit cela, cette notion théologique de création à partir de rien qui est une nouveauté absolue, qui ne provient de rien, de ce qui était.*

Hejdánek: Je zajímavé, že když Arendtová cituje tuto větu, neodvolává se tolik na ten prvek stvoření z ničeho. I když to v tom je, protože právě ten pojem stvoření teologický trvá na tom, že se jedná o něco nového absolutně, co tedy nepochází z ničeho, co bylo.

Jiný hlas: *Mais de façon plus intéressante, elle se réfère comme deuxième source, donc après les romains, à ce qu'elle appelle Jésus de Nazareth.*

Hejdánek: Zajímavé je, že jako druhou stránku, na niž se odvolává po Římanech, k tomu, čemu ona říká Ježíš Nazaretský.

Jiný hlas: *Nous trouvons dans ces parties du Nouveau Testament une interprétation extraordinaire de la liberté.*

Hejdánek: V těch částech Nového zákona nacházíme zvláštní, mimořádné chápání svobody, interpretaci svobody.

Jiný hlas: *Mais la capacité humaine qui correspond à ce pouvoir de commencer selon le Nouveau Testament, ce n'est pas la volonté mais c'est la foi.*

Hejdánek: A tato lidská schopnost počátku není věcí vůle, ale věcí víry.

Jiný hlas: *Donc philosophiquement, on trouve dans le Nouveau Testament l'idée d'une liberté de commencer, déplacer des montagnes.*

Hejdánek: Takže filosoficky najdeme v Novém zákoně myšlenku té možnosti začátku, která umí přenášet hory.

Jiný hlas: *Déplacer des montagnes et la faculté qui correspond à cette capacité de commencer, c'est la foi.*

Hejdánek: A ta lidská schopnost, jak se to řekne, *faculté*, ta schopnost nebo to lidské ústrojí, kterým to umí udělat, ten počátek, to není vůle, nýbrž víra.

Jiný hlas: *Que produit la foi? La foi produit des miracles ou des signes, il y a des mots différents dans le Nouveau Testament.*

Hejdánek: Co dělá víra? Víra dělá znamení, zázraky.

Jiný hlas: *Elle reprend le mot miracle simplement.*

Hejdánek: Používá tedy slovo zázrak prostě.

Jiný hlas: *Sans complexe.*

Hejdánek: Nedělá si s tím hlavu.

Jiný hlas: *Mais alors c'est intéressant parce que...*

--- (1988-09-12 Jean-Claude Eslin - Moc počátků (1) [LVH117VA]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: *Peu importe les difficultés posées par le côté surnaturel des miracles du Nouveau Testament.*

Říká, nesnáze, které působí ta nadpřirozená stránka zázraků v Novém zákoně, nepovažuje za důležité.

Là, il y a des difficultés, mais pour elle, philosophe, il lui suffit de prendre miracle dans le sens inférieur, si on veut.

Jsou s tím jisté potíže, ale ona jako filosof říká: „Mně stačí chápat zázrak ve smyslu trochu nižším...”

...dans un sens plus humain, c'est-à-dire des interruptions d'une succession naturelle d'événements.

...ve smyslu lidštějším, prostším, ve smyslu přerušení přirozené posloupnosti událostí, vybočení z té přirozené.

Donc, ce qu'elle appelle miracle, donc, c'est des interruptions d'une succession naturelle d'événements, interruption d'un processus automatique dans lequel ces événements paraissent tout à fait inattendus.

Je to tady pro ni zázrak, toto přerušení přirozené posloupnosti událostí, přerušení něčeho, co probíhá automaticky, v čem potom takové přerušení, ten zázrak, vypadá jako něco zcela neočekávaného.

Bon, c'est une conception de l'action tout à fait surprenante. Pour elle, tout acte, dans la mesure où il interrompt l'automatisme de la chaîne des probabilités, est un miracle.

Je to zvláštní pojetí jednání. Pro ni každé jednání, které přerušuje, ruší ten automatismus řetězu pravděpodobností, je zázrak.

Donc, si l'action et le commencement sont essentiellement la même chose, la capacité d'accomplir des choses tout à fait inattendues est une faculté humaine, fait partie de la définition de l'homme.

A je-li tedy schopnost začínat, schopnost dělat něco nezapřičiněného jednou z lidských schopností, patří k definici člověka.

Dans d'autres parties de son œuvre, donc, elle exploite cette définition, en particulier dans son analyse de la promesse et du pardon.

V další části svého díla tuto definici vytěžuje, pracuje s ní, zejména ve své analýze slibu a odpuštění.

La promesse et le pardon sont improbables, mais ne sont pas des exceptions dans le cours des actions humaines. Autrement dit, le philosophe doit étudier l'improbable que constitue le fait de la promesse ou le fait du pardon.

Jak slib, tak odpuštění jsou nepravděpodobné, ale ne výjimečné v průběhu lidského jednání. Jinými slovy, filosof by měl studovat, analyzovat skutečnost slibu a skutečnost odpuštění v té nepravděpodobnosti.

V té nepravděpodobnosti.

Improbable parce que le pardon s'oppose à l'irréversible, à l'enchaînement irréversible des causes et des effets.

Nepravděpodobné proto, protože odpuštění se obrací proti nevratnosti těch příčinných řetězů.

Et la promesse introduit aussi un novum par rapport à un déroulement dans un déroulement temporel.

A také slib zavádí jakýsi novum prvek proti odvíjení časových sledů na základě těch pravděpodobností.

Donc, pardon et promesse paraissent comme des conditions de l'action humaine.

Takže je přesvědčena, že odpuštění a slib jsou podmínkami lidského jednání.

Bon, je me rends parfaitement compte que cette conception de l'action va... est assez étrange et s'éloigne de la pratique de la probabilité sur laquelle la plupart des actions modernes sont fondées.

Cítím, že toto pojetí jednání je zvláštní a velmi se vzdaluje od většiny těch praktických koncepcí moderních, kde se klade velký důraz na ty pravděpodobnosti, na nichž se také většina moderního jednání zakládá.

Dans la pratique moderne, on... dans l'industrie, par exemple, on raisonne par probabilité, par scénario probable.

Právě v praktickém jednání, třeba v obchodu, průmyslu a tak dále, se dneska vychází z pravděpodobnosti, z předpokládaného pravděpodobného průběhu nějaké záležitosti.

Donc, elle prétend que la foi et l'espérance sont des conditions de l'action qui sont restées en partie inconnues à l'antiquité grecque.

Právě Arendtová zdůrazňuje, že víra a naděje jsou nezbytnými podmínkami lidského jednání, které zůstaly řeckému starověku do značné míry skryty.

Mais maintenant qu'elles sont entrées comme conditions de l'action humaine, nous devons compter avec.

Ale protože teď vystoupily jako podmínky lidského jednání, musíme s nimi počítat.

Toujours polémique, elle suggère que pour beaucoup de philosophes, c'est le désastre qui ne peut pas être pensé.

Ona, jako vždy polemická, říká, že pro mnoho filosofů je to zkáza, katastrofa, kterou nelze myslet.

Tandis que pour elle, c'est le désastre qui se produit automatiquement.

Kdežto pro ni je to tak, že právě katastrofa, zkáza vzniká automaticky, sama od sebe.

En somme, pour elle, le désastre se produit automatiquement dans la mesure où l'action n'intervient pas.

Ke katastrofě dochází automaticky právě tehdy, když nevznikne žádné jednání.

Elle est sensible aux automatismes inhérents à la notion de processus. Quand il y a processus, il y a automatisme. Elle est sensible à ces automatismes comme Weber, ce serait la notion de pétrification, Versteinerung.

Arendtová si všímá toho automatismu, který je vlastní pojmu procesu. Tam, kde je proces, tam je automatismus. Arendtová si všímá toho automatismu jako Weber, v myšlení Webera by to byla ta koncepce zkamenění, *Versteinerung*.

Jiný hlas: *Donc, toujours dans cet article, il y a encore plein de... beaucoup de choses intéressantes dans cet article sur la liberté: donc c'est le désastre et non le salut qui se produit toujours automatiquement.*

Jiný hlas: V mnohých dalších zajímavých věcech v téhle části o svobodě v té knížce říká právě, katastrofa a ne záchrana vzniká automaticky.

Jiný hlas: *Donc logiquement les périodes de liberté dans l'histoire humaine sont toujours courtes.*

Jiný hlas: Takže logicky, přirozeně, období svobody v lidských dějinách jsou vždycky krátká.

Jiný hlas: *Et quand il n'y a pas de liberté politique, dans les périodes où il n'y a pas de liberté politique, il y a bien une liberté, il y a quand même une liberté, par exemple une liberté artistique.*

Jiný hlas: A v období, kdy žádná politická svoboda není, vždycky je tu nějaká svoboda, například svoboda umělecká.

Jiný hlas: *C'est une liberté cachée, qui est une vraie liberté mais qui n'est pas une liberté politique.*

Jiný hlas: Je to pravá svoboda, skrytá sice, ale skutečná, nicméně to není svoboda politická.

Jiný hlas: *C'est une liberté qui n'arrive pas sur la place publique.*

Jiný hlas: Je to svoboda, která se nedostane na veřejné prostranství.

Jiný hlas: *Donc, vous voyez que dans sa perspective, s'attendre à l'imprévu n'est pas superstition, mais au contraire conscience des conditions de l'action. S'attendre, se préparer à l'imprévu...*

Jiný hlas: Očekávat nepředvídané není žádná pověrčivost, ale naopak podmínka jednání.

Jiný hlas: *On pourrait croire que s'attendre à l'imprévu comme ça est une attitude superstitieuse, que ça va tomber du ciel. Bon, pour elle, non, s'attendre à l'imprévu, compter avec l'imprévu, c'est être conscient des conditions de l'action.*

Jiný hlas: Počítat s nepředvídatelným není pověrčivost, nýbrž naopak příznak, že ten člověk ví, co je podmínkou jednání.

Jiný hlas: *Derrière tout ce développement, il y a sa polémique constante contre une grande partie de la tradition philosophique selon laquelle les philosophes ont peine à tenir compte des événements.*

Jiný hlas: Pozadí tohohle všeho je její stálá polemika s velkou částí filosofické tradice, podle níž filosofové neumějí postihnout události.

Jiný hlas: *Les philosophes craignent les événements parce que les événements sont arbitraires et sont contingents.*

Jiný hlas: Filosofové se bojí událostí, poněvadž události jsou náhodné, nahodilé.

Jiný hlas: *D'où son intérêt pour les hommes d'action.*

Jiný hlas: Proto ji tak zajímají lidé jednající, lidé činnosti.

Jiný hlas: *Son intérêt peut-être polémique pour les hommes d'action, et en somme, son intérêt pour les phénomènes de résistance, de résistance des hommes qui s'opposent à l'enchaînement des événements.*

Jiný hlas: Proto ji tak zajímá a proto tak sympatizuje s hnutím odporu jako s lidmi, kteří se staví proti přirozenému zřetězení událostí.

Jiný hlas: *Bon, alors d'où son intérêt dans le livre „Le Vouloir“ pour l'Exode et pour l'Énéide.*

Jiný hlas: Proto ji v knize O vůli tak zajímá Aeneis a Exodus.

Jiný hlas: *L'Exode et l'Énéide sont deux épopées du commencement, un commencement suscité par les souffrances et les actions des exilés.*

Jiný hlas: *Exodus a Aeneis*, to jsou dvě epeje o začátku, předznamenáním utrpením vyhnanců nebo uprchlíků.

Jiný hlas: *Ne parlons pas de la tradition hébraïque, c'est clair.*

Jiný hlas: Nemluvme o té židovské tradici, tam je to jasné.

Jiný hlas: *Le législateur Moïse peut imiter le dieu créateur.*

Jiný hlas: Zákodárce Mojžíš tam může napodobit boha stvořitele.

Jiný hlas: *Mais pour Cicéron aussi, l'activité qui consiste à fonder des cités a quelque chose de très proche de la puissance divine.*

Jiný hlas: Ale i pro Cicerona ta možnost založit město je něco, co je velmi blízké možnosti boží.

Jiný hlas: *Arendt est fascinée par le phénomène de la fondation.*

Jiný hlas: Arendtovou fascinuje skutečnost založení.

Jiný hlas: *Et même les hommes des Lumières, les révolutionnaires français sécularisés considéraient encore la fondation de la Révolution comme quelque chose d'un peu divin.*

Jiný hlas: Dokonce i osvícenci, francouzští revolucionáři, sekularizovaní, viděli v založení revoluce něco trošku božského.

Jiný hlas: *Bon, donc j'ai essayé de développer toute la notion de commencement chez Arendt, commencement, l'homme comme commencement, l'homme est un commencement, et cette notion radicale de la liberté, tout à fait radicale, tout à fait étrange à partir d'Augustin.*

Jiný hlas: Takže jsem se pokusil trochu naznačit tenhle zvláštní, neobyčejný pojem počátku a zvláštní, neobyčejné pojetí svobody jako počátku, jak se vyskytuje u Arendtové a jak vychází z Augustina.

Jiný hlas: *Alors, dernière partie, sous-jacent cela, il y a une conception du temps et des choses humaines que je vais développer maintenant.*

Jiný hlas: Teď se dostávám k poslední části. Za tímhle vším myšlením se prostírá jakési pojetí času zvláštní, o kterém bych chtěl mluvit teď.

Jiný hlas: *On revient dans l'œuvre de Arendt des trois notions: la notion de pluralité, la notion de natalité et la notion de mortalité qui semblent être des notions assez augustiniennes.*

Jiný hlas: V celém díle Arendtové se znovu a znovu vyskytují pojmy *plurality*, *natality* a *mortality*, to jest smrtelnosti, které s sebou nesou jakousi pečeť augustinovského myšlení.

Jiný hlas: *C'est un sentiment du temps, de la précarité et de la fragilité du temps humain...*

Jiný hlas: Je to pocit nebo vědomí té křehkosti, prekérnosti lidského času...

Jiný hlas: *...qui caractérise le domaine politique de l'action et tout le champ des affaires humaines.*

Jiný hlas: ...který velmi charakterizuje oblast politiky a všeho lidského jednání.

Jiný hlas: *Homo temporalis*, člověk času. To je na poslední stránce knihy *O vůli*, chtění.

Myslím, že by se i u mnoha umělců našla takhle myšlenka, že právě v narození vzniká možnost nového pohledu na svět. Proust to takhle říká, i Cézanne. Cézanne v dopisech mladým malířům mnohokrát píše: vyjádřete tento zážitek tak, jako kdyby ho nikdo před vámi nebyl měl. A Cézanne dodává: i když máte k tomu nedostatečné prostředky, i když vaše prostředky jsou omezené. Otázka, zda vaše prostředky na to stačí, je tady nezajímavá. To najdete v posledních dopisech Cézannových.

Kategorie času je v myšlení Arendtové základní. V téhle věci Arendtová jde proti převládajícímu modernímu směru, v němž na první místo patří historie, dějiny. Čas, ale dějiny. Má velmi zajímavý článek o historii, v němž ovšem vůbec nejde v linii Hegelově a téhle filosofie dějin. Ten pojem pokroku se u ní vůbec nevyskytuje, ani v kladném, ani v záporném smyslu. Dokonce ani negativně.

Spíš zdůrazňuje krátkost lidského života od narození do smrti, krátkost lidských životů mezi narozením a smrtí, to jest například krátkost generací. A jejímu pojetí člověka jako počátku odpovídá její pojetí člověka jako zlomu v čase. Čas je vprostředku přeseknut, přelomen myšlenkou. Tak jako pro křesťana a pro svatého Augustina akt lásky čas smrkává, zkracuje, takže se může stát, že v krátkém okamžiku se lidský život dokonale dovrší. To není můj případ. Tak pro Arendtovou také akt myšlení je přerušení času. Člověk žije v tom mezilehlém, mezi minulým a budoucím. Ale pro člověka čas není spojitý, není kontinuum, ale

je přerušen v prostředku, tam, kde člověk se právě nachází. Místem člověka není přítomnost, tak jak jí obvykle rozumíme, ale spíš průlom do času, který vzniká z jeho zápasu s minulým a budoucím. Ta díra v čase, ta mezera v čase, to *vau*, vzniká zápasem člověka s minulým a s budoucím. Tím, jak člověk vzdoruje, tím jak to přerušuje, tak vzniká proud minulého a proud budoucího.

Hejdánek: Co je to, tam se ten čas přerušuje vprostředku, kde se člověk nachází? Tam kde já jsem. Tam kde já jsem, jo. *Hic et nunc*.

Jiný hlas: To není přítomnost, tohleto *hic et nunc*. Není to přítomnost ve smyslu nějakého časového údaje, ale je to to místo, odkud člověk rozděluje budoucí a minulé. Tyto věty najdete v předmluvě k *Between Past and Future*. A právě tímhle vložením, vsunutím toho přerušení, toho zlomu, nebo jak ona říká počátkem počátku, řečeno augustinovskými pojmy, tohleto zlomení do času rozděluje čas na ty sobě protivné části. Tedy síly, které začínají na člověka působit. A pak možná, že mnozí umírají vysílením, protože ona cituje Kafku v tuhle chvíli, jednu Kafkovu parabolou. Možná, že mnozí umírají vysílením, protože ta práce je příliš těžká.

Jiný hlas: člověk umírá vyčerpáním, když nemůže přetvořit čas. Ale občas se podaří, že jedinec v člověku prolomí čas a tam vzniká zkušenost svobody.

A intervenuje tam víra a naděje? V tom to taky...

Hejdánek: Říkal, že to není z vůle, ale ze vzpoury.

Jiný hlas: Tímhle pomalu budu uzavírat tenhle úvod, který vás má podnítit k tomu, abyste si tuhle knihu přečetli, tak ona obsahuje velice přesné a vypracované výklady. Připomenu dvě věci. První: jak se objevuje nový filosof. *Hannah Arendtová*, která je filosof těžko zařaditelný nebo nezařaditelný, ani liberál, ani socialista, ani nic. Je to ve filosofii něco nového, *nóvum*. A druhá pro mě zajímavá věc: způsob, jak ona pojednává křesťanství z filosofického hlediska. Jakožto politického myslitele ji křesťanství neklidňuje, protože jak víte, zdá se, že křesťanství jaksi znehodnotilo politické hodnoty nebo přivodilo úpadek politických hodnot. Říká *Arendtová*, že v každé filosofii skutečně křesťanské je člověk pouze poutníkem na zemi. A tohleto, že jaksi člověk je pouhým poutníkem a tak dále, to ona vidí jako jednu stránku věci, ale podstatné je, že křesťanství je pro ni také událost, novinka, skutečnost, která má své kladné i záporné stránky, skutečnost, jejíž velice složitou... kterou se ona pokouší analyzovat. Například křesťanství je na začátku antipolitické a v průběhu času se stává politickým. Skutečnost, která se objevuje, mizí a znovu objevuje.

Cituji tuto větu, která se dá vztáhnout na křesťanství: „Pokud událost osvětluje svoji minulost, je schopna osvětlit svoji minulost, nemůže být z té minulosti odvozena.“ Jakmile se událost stane, vrhá světlo na svoji vlastní minulost. Takže musíme vzít v úvahu tu událost, podívat se, jaké světlo vrhá na svoji vlastní minulost, ale nemůžeme se nikdy pokusit tu událost z té předchozí minulosti odvodit, vyvodit. *Arendtová* není augustinovec, její filosofie není vůbec augustinovská, je původní. Ale je to hezký příklad jakéhosi vzájemného působení tradice filosofické a náboženské.

Chci nakonec uvést, že v prvním vydání *Původu totalitarismu* ta kniha končí větou ze *Skutků apoštolů*. Ta kniha se končí větou ze *Skutků apoštolů*. V té nejhorší situaci těch, kteří jsou vyloučeni z lidského společenství, z lidství, můžeme nakonec ještě pořád volat tu větu, kterou si vypůjčuje ze *Skutků apoštolů*: „Nic si sobě zlého neudělej, jsme všichni zde. Nic si zlého neudělej, jsme všichni zde.“ Ta situace ve *Skutcích apoštolů* je takhle: vězení, které se otrásl, a strážce se chce zabít, protože si myslí, že vězni uprchnou. Tehdy Pavel říká: „Nic si žádného zlého, my jsme všichni zde.“ *Skutky apoštolů*, 16. kapitola, 28. verš. To je příklad toho, jak čte takovouto věc. Deset minut přestávka a v padesát začneme.

Já jsem jen tak o tom napadlo... no...

Hejdánek: No, tak on si to připraví, říkal, že to nemá připravený, tak povídej.

Jiný hlas: No, vlastně to, co se tady říkalo o tom zlomu do času, co *Arendtová* prezentuje tak dramaticky, že to je velmi podobné tomu, co je u Husserla ten časový dvorec, který je také tam, kde subjekt žije, tak tam najednou v tom místě žádný čas není. Ten slavný příklad, když člověk poslouchá melodii, tak ta melodie chvíli trvá, ale člověk ji vnímá nečasově jako smysluplný celek. A takhle si člověk tvoří ten časový

dvorec, různě dlouhý a různě široký, aby v něm mohl jako člověk existovat.

To, co Arendtová prezentovala jako výkon, tak to má Husserl civilněji podáno, ale je to velmi podobná věc. Teď jsem si...

Hejdánek: No no, musíte to ještě přeložit a musí na to být ohlas.

Jiný hlas: *L'idée de la brèche de temps qui est tellement importante de ce que vous avez dit se rapproche à l'idée husserlienne de la... comment on dit en français... la Zeithof?*

Hejdánek: Zeithof.

Jiný hlas: *Oui... de cet espace dans lequel le sujet se libère du temps... par exemple l'exemple célèbre c'est la mélodie qu'on entend en séquence temporelle des sons et même qui est perçue comme une chose intemporelle... un sens, quelque chose qui n'a pas de temps en soi.*

Hejdánek: Hm. Oui. Dans sa pensée politique elle s'intéresse aux révolutions, qui sont des interruptions aussi du temps.

V politickém myšlení ji zajímají revoluce, které jsou také přerušeními času. *D'accord.*

Vlastně česky: mně se zdá, že přesto, že se mluví o obojím, jsou tam s tím spojené ty formulace velmi násilné – vlom, vlamování do času. A to mně připomíná, nebo se mi zdá, že tam ten čas je pochopen právě tak stejný jako minulost, tak i budoucnost, a to je potřeba prolomit, rozčísnout, aby vzniklo to nové. Ten pojem času je tam asystematický, moc široký.

Jiný hlas: *Donc on peut dire que la notion de cette brèche, de cette interruption de temps est en même chez Arendt assez violent, que si c'est comme ça, qu'il semble que le temps passé et le temps futur et le temps présent sont les mêmes tous les trois, ils ont la même condition. À cause de cela la violence est nécessaire.* To je ta similarity s Augustinem... *le temps chez Augustin.*

Hejdánek: Já bych se k tomu připojil, spíš s cílem připomenout to, čím jsme se zabývali a čím se budeme zabývat. To, co teď řekl Honza, je snad inspirováno tím, co jsme tady dělali. Totiž když jsme mluvili o subjektu, který není zcela součástí bytosti jako celku v tom smyslu, že skutečný pes trvá patnáct let. Ale pes, který právě štěká, je subjekt, pes jako subjekt. A jakožto subjekt ten pes není součástí, pouze částí, pouze složkou toho patnáctiletého psa, nýbrž něco víc. Zejména se to pozná, když někoho kousne. Takže ten subjekt je něco víc než jenom to trvání toho psa.

V tomto smyslu ten subjekt přesahuje to událostné dění té bytosti. A v tom přesahu vyčnívá – do jisté míry tady je možno říct, že to je existence toho subjektu – vyčnívá, čouhá ven z toho času toho událostného dění. To neznamena, že je mimo veškerý čas. Právě tam nastupuje čas toho subjektu. A protože subjekt ovšem sám o sobě nemá vlastní fysis, nemá vlastní trvání, nýbrž je ustavovně konstituován a rekonstituován novými a novými svými akcemi, k nimž potřebuje tělo a k nimž potřebuje zejména tu fysis té celé události, tak ten subjekt se zachovává uměle těmi akcemi. Ale to nestačí, ten subjekt v podstatě je schopen také trvat, ale nikoli trváním té základní události, ale vírou, jak jsme si řekli. Vírou ve velmi odlišném smyslu, ale nicméně elementárně blízkém tomu, co objevili Izraelci, totiž že ten subjekt, který neexistuje, není soucnem, se stává já tváří v tvář té budoucnosti. A to znamená svému zakotvení v čase, jenomže v čase jiného typu, než je čas toho událostného dění.

To nebudeš překládat samozřejmě. *Je voudrais dire seulement qu'il existe une liaison avec des problèmes dans notre séminaire que j'ai déjà un peu expliqué. Le sujet dans ce sens n'est pas compréhensible comme une seule partie du chien de quinze ans, mais il est partiellement quelque chose transcendante de cet événement. Et dans cette transcendance, il est réellement ou je ne sais pas, en français réel c'est wirklich, ja.für was wirkt, réel c'est res-chose. Alors je ne pense pas réellement dans le sens de chose, mais dans le sens de wirklich, de l'acte, de Wirkung. Alors il est actuellement transcendant le temps, transcendant le temps de l'événement. Mais cette transcendance est un nouvel, un nouveau événement avec un nouveau temps. Alors ce n'est pas – c'est une critique – alors ce n'est pas réellement une brèche, une césure – říká se césura, francouzsky césure – une césure temporelle, alors une césure intemporelle, pas temporelle, mais c'est une – co to je brèche, vtrhnutí, vlom? – c'est une brèche de notre temps. C'est le temps, c'est le futur, l'avenir, qui est constituant, aussi constituant le sujet comme tel. Alors je ne peux*

pas, je ne peux pas accepter que ce naturellement...

--- (1988-09-12 Jean-Claude Eslin - Moc počátků (2) [LVH118VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Adam, Eva a had.

Srovnává řeckou teologii a teologii Augustinovo. Srovnává starší teologii církevních otců a tak dále s Augustinem v otázkách hodnocení světa a světských obsahů.

Já jsem se chtěl přeptat, proč Arendtová tak vypichuje u *filosofa Augustina*, že tam jde pořád o tu nejistotu v tom hledání a nenahrazuje to nějakou teologickou zjevenou pravdou? Domnívám se, že hlavní úkol *filosofa i Augustina* byla služba pravdě. Teolog má vydávat svědectví pravdě. Do jaké míry, když má být Augustin integrální a nerozdělovat ho na *filosofa* a teologa, do jaké míry ani Augustin jako teolog nebyl jistý svou vírou? V *Confessiones* se ozývá, kde pořád říká: „kde jsem byl, byl jsem venku a ty jsi byl uvnitř mě“ a podobně. Tak proč ta Arendtová to takhle? To bylo na začátku obhájené?

Jelikož v tom není u *Augustina* žádný rozpor, tak je možné tu jednu stránku vynechat. Arendtová se v té studii pokusila odseknout *Augustina* od teologické verze.

Prvně proto, že teologie není její otázka. Za druhé, v její korespondenci s *Jaspersem* je věta, trochu ironická a jízlivá, kde říká, že teolog obecně si není dobře vědom vztahů církve a státu. Necituji tu větu přesně, ale v dopise *Jaspersovi* říká, že *Augustinovi* je jasný vztah mezi církví a státem, což si většina teologů neuvědomuje.

Jiný hlas: A to píše Arendtová *Jaspersovi*?

Jiný hlas: Ano, ona je jeho žačkou. To je jen anekdota. V roce 1929 napsala krátký článek *Augustin a protestantismus*, který byl trochu kritický k protestantským teologům. Trošku kritizovala způsob, jak se Augustin pojímá.

Ale důležitá věc je, že jí nejde o *Augustina* jako osobu. Jí zajímá *filosof*, jeho dílo a pozice. Jak on si to srovnal v hlavě, to je jeho problém, nikoliv její, mimo *filosofický* rámec. Což ovšem samo o sobě je metodologicky velmi pochybné, poněvadž je to určité abstraktum. Myslet si, že být *filosof* a být křesťan je něco jako být foton nebo vlna, je dost pochybná záležitost. Skutečně původně je to cosi cizího a stále to není sjednocené. Je tam rozpor i vzájemné ovlivňování, ne vždy pozitivní. Vzít jen jednu stranu je metodicky... ono to ani nejde takhle odtrhnout. Mně to přijde jako komplementární model.

Jiný hlas: To právě není. Že se to nedá komplementárně pojmout. Že by to byly dvě stránky téhož.

Jiný hlas: Já mám ještě jednu věc. Ke konci tam byla věta, že událost vrhá světlo na svou minulost a nemůže z ní být odvozena. Na první pohled to je naprosto korektní a je s tím možné souhlasit. Já bych se k tomu chtěl provrtat.

Jiný hlas: V té formulaci Arendtové vidím určitou vadu v tom, že ta minulost se předpokládá jako daná, jen neosvětlená, zároveň ovšem tam je důležité slovo, nikoliv na minulost, nýbrž na svou minulost. To znamená, že událost vlastně si vybírá z té různé minulosti tu, na kterou vrhne světlo.

Il y a là un mot important, son passé. C'est comme si l'événement se déciderait lui-même sur quel passé il doit éclairer comme son passé.

A já bych na tomhle chtěl jaksi postavit tu kritiku té první části nebo té první složky, totiž že vlastně minulost se stává minulostí teprve, když se stává něčí minulostí.

Jiný hlas: To je to, co kritizuješ?

Jiný hlas: Ne, ne. To je ten důraz na to svůj, svou minulost.

Je souligne le mot son, son passé, parce que je suis convaincu qu'un passé devient passé seulement au moment où il devient un passé de quelqu'un...

...nebo něčeho. Takže vlastně je to jinak. Minulost není dána. Minulost je prostě *passé* a už není, prostě nejsou.

Le passé n'est pas fini, n'est pas donné. Le passé n'est pas, tout simplement.

A pouze když si někdo nebo něco vrhne světlo...

Et seulement si quelque chose ou quelqu'un éclaire quelque chose du passé comme son passé...

...teprve když vrhne to světlo, tak tím tu minulost konstituuje.

Seulement en éclaircissant, entre parenthèses, son passé, on constitue le passé comme passé.

A já si myslím, že pokud se na to takhle díváme, tak také se ukáže, proč je možné odpuštění.

Et seulement dans cette perspective, il me semble qu'on peut montrer comment le pardon est possible.

Pokud považujeme minulost za něco, co se stalo a nemůže se odestát – to nevím, jak to přeložíš – tak odpuštění je vlastně *epifenomén*.

Si on considère le passé comme quelque chose qui est fait et ne peut pas se défaire, en ce cas le pardon est un épiphénomène, quelque chose de superficiel.

Ale pokud minulost konstituujeme tím, jak vrhneme to světlo, tak to odpuštění vlastně konstituuje úplně jinou minulost než pomsta.

Alors le pardon constitue un autre passé que la vengeance.

Jiný hlas: *Alors, on peut en venir peut-être... C'est... je crois que c'est dans cette ligne-là qu'il faudrait comprendre, rééclairer par exemple les rapports des Juifs et des Chrétiens depuis deux mille ans. Dans la ligne que vous indiquez, le passé va apparaître, va être travaillé d'une façon tout à fait nouvelle à partir par exemple des événements actuels. Dans la mesure où il y a certain dialogue entre Juifs et Chrétiens tout à fait nouveau, qui est un novum aujourd'hui, un nouvel éclairage va être apporté sur tout le passé parce qu'il y a un élément de compréhension qui n'avait jamais existé auparavant. Je ne sais pas si j'ai bien compris.*

Ano, v tom se shoduju. Já jsem se domníval, že nějak takhle by musel vypadat třeba jako osvětlení nebo zpětný pohled na vztahy mezi křesťany a židy, které po celá tisíciletí byly vlastně všelijaké, spíš hrozný. A teprve dnes tady vzniká jakési porozumění, které tu dřív nikdy nebylo. To také představuje jakýsi nový *novum*, jakýsi nový počátek.

Hejdánek: Ano, v tom se shoduju. Já jsem se domníval, že nějak takhle by musel vypadat třeba jako osvětlení nebo zpětný pohled na vztahy mezi křesťany a židy, které po celá tisíciletí byly vlastně všelijaké, spíš hrozný. A teprve dnes tady vzniká jakési porozumění, které tu dřív nikdy nebylo. To také představuje jakýsi nový *novum*, jakýsi nový počátek.

Jiný hlas: To vypadá tak, jo? Skončíme, jo? Už je čas.

Alors, nous finissons, oui. Encore une fois, je voudrais vous dire mes remerciements et si ce sera possible pour vous, venez encore ici à Prague dans un terme de trois ans ou aussi de deux ans, comme vous voulez. Merci. Je pense que ce soir était bon, très bon. C'est votre fait, votre acte de commencement et je pense que nous sommes préparés de continuer dans ce commencement, un nouveau commencement. Pour moi c'est toujours très agréable de venir ici à Prague et je me rends compte que si je tarde trop à venir, c'est un dommage pour moi. C'est tout à fait vrai.

Takže se těšíme na příště. Vždycky je potěšení tady být a já jsem si vědom toho, že když dlouho nejedu, takže to je moje škoda a ne tolik vaše.

Et parce que l'entropie, l'entropie l'emporte à ce moment-là.

Hejdánek: Ano, rozumím. Ano.

--- (1988-09-12 Jean-Claude Eslin – Moc počátků (2) [LVH118VA]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: C'est dans le cadre d'une pensée politique, et donc c'est un effort pour penser l'acte, l'action dans le cadre d'une pensée politique. Alors, l'acte est pensé, l'action est pensée par opposition au travail et à l'œuvre.

Je to v rámci toho politického myšlení, kde akt se chápe jako protiklad k práci a dílu.

Oui, enfin, c'est dans le cadre d'une pensée politique où l'homme habite le monde. Alors l'interruption de l'acte ou l'interruption de la pensée de fait suscite un autre événement, un autre cours des choses.

Enfin, ce n'est pas nécessairement une *transcendence*.

V rámci toho politického myšlení je to tak, že každá myšlenka, každé jednání přerušuje ten čas a zakládá nový, a nevidí v tom nutně jako že by to nutně musela být *transcendence*.

L'acte de la constitution ou de tout commencement de Rome, c'est le commencement d'un autre temps.

Oui, oui, on commence compter d'un autre cours de temps. *Ab urbe condita*. C'est quelque chose... alors

c'est un autre temps, ce n'est pas seulement concevable comme une *césure*, comme quelque chose qui intervient d'une sphère non-temporelle. C'est le commencement d'un nouveau temps.

Il semble, c'est la liberté de modifier quelque chose dans le temps qui suppose un dépassement du temps, mais qui rentre immédiatement dans le temps. La modification de l'acte libre dans le temps fait échapper un moment au temps, mais rentre dans le temps, revient dans le cours du temps puisque une nouvelle république est fondée qui va durer un certain temps, qui est soumise à la mortalité elle aussi. Alors peut-être que dans ces textes non-systématiques il y a deux problèmes mêlés: le problème de l'acte politique, de l'action politique, et le problème de la pensée elle-même, dont je n'ai pas beaucoup parlé, mais de la pensée qu'elle a traitée dans *Thinking*, un autre volume. Alors peut-être que le problème de la pensée elle-même, je pense que pour elle la pensée, non plus l'action politique, mais la pensée est une *transcendence*. Je pense que pour elle la pensée échappe au temps.

Jiný hlas: Naturellement, la pensée doit être une *transcendence* dans le même sens comme un acte politique, parce que aussi la pensée est un akt. Akt de la pensée. Alors dans ce sens il n'y a pas de différence.

Jiný hlas: Non, il y a quand même une différence je crois chez elle, mais il faudrait être précis. Mais je crois qu'il y a une différence en ce sens que l'acte est toujours avec les autres, l'acte politique est toujours avec les autres, et l'acte de la pensée est solitaire pour elle.

Jiný hlas: Oui, mais ce n'est pas vrai. Aucun solitaire est capable de penser. On pense dans une sphère de langage, des normes logiques etc. etc. et on pense toujours comme avec des autres. On pense pour des autres, pour dire quelque chose aux autres et comme ça.

Jiný hlas: Oui, mais pour elle le penseur est seul un peu pour elle. Donc est un peu un monstre.

Jiný hlas: Mais un sujet politique est aussi seul dans une certaine mesure. Surtout les hommes d'état. À Munich.

Jiný hlas: Oui, tout à fait, tout à fait. Jsme nepřekládali, nezlobte se, musíme to nějak zkrátit. *Nous devons le traduire un peu*. To jsem ale už říkal česky předtím. Říkalo se, že Řím, počítá se od toho kalendář. Takže to jako tím začíná ten nový čas. Na to bylo, že ona by uznala, že politický znamená jakýsi nový čas, ještě tam já už k tomu nebudu diskutovat, ale říkal, že tedy se ten politický akt vlastně zařazuje do toho času, který běží, jo? Já bych to řekl obráceně, naopak ten politický akt je nový čas, který tu a tam vezme něco z toho, co běží do sebe a jediné to pak přetrvává, to ostatní chcípne, že? Ale to je... no a pak to bylo i to, že jako že ta myšlenka nebo ten akt jakoby na chvíli vyskočí z toho času, ale vzápětí se do něj vrací. Jo.

No a Vláda říkal, že jaksi mezi aktem politickým a myšlenkou nevidí rozdíl, neboť obojí jako v tom okamžiku vyskočí, jako je to vybočením nějakým, které se pak vrací, ale tady bylo namítáno, že rozdíl je v tom, že politický akt se děje ve společenství, kdežto myšlenka je v samotě. Myslící je sám. Vláda namítá, že na jedné straně myslící není o samotě, tak docela, protože myslí pro někoho, s někým, v řeči, v určitém tradovaném prostředí. A zase naopak, jedináci subjekt politický je velmi často ve skutečnosti sám. Takže ten rozdíl není tak velký. Možná, že zůstává právě taková ta řecká představa, že to jednání je veřejné, kdežto myšlení je soukromé, osamělé.

Jiný hlas: Chtěl bych se zeptat. Přednáška byla nazvaná *Le Pouvoir de Commencer*. Arendtová, jo, moc začínat. A Arendtová politicky ztotožňuje začátek a svobodu, že tedy každým zrozením člověka prostě vyvíjí se svoboda. A teď tady pan profesor říkal ta dvě pojetí, a to *extraordinární*, ta *extraordinární* interpretace té svobody, je to dítě nazaretské. Mám rozumět, že moje narození bylo *epifanií* svobody a narození Ježíšovo je *epifanií* svobody a pravdy, že by se dalo říct, že bytostné upřednostnění pravdy je svoboda nebo tak? Jak tomu mám tady rozumět? Jednak se domnívám, že to dítě, zrozením dítěte nemůže existovat svoboda, to dítě je velmi závislé, je velmi zranitelné, tam je ta *vulnerabilita* toho dítěte. A jak to chápat pak s Ježíšem, tedy s tím dítětem z Nazareta? Tam mi prostě politicky ten začátek a svoboda, kde by se měla vyvíjet ta moc toho počátku, mi jako tak...

Jiný hlas: nevyjevuje. *La question consiste, d'une part, à comprendre dans quel sens la naissance d'un*

enfant est une liberté? Est-ce à comprendre que sa naissance est une épiphanie de la liberté? Et dans quel sens est la naissance à Bethléem? Dans quel sens c'est une garantie de la liberté? Dans quel sens, là, vient la liberté au monde? L'enfant est très vulnérable, très dépendant, pas de question des actions pour un enfant, etc. Oui, c'est la naissance d'un enfant comme un acte imprévisible. C'est la naissance d'un enfant comme un acte imprévisible, donc possibilité d'une nouvelle action, d'une action imprévisible et d'un regard imprévisible. Narození dítěte jakožto nepředvídaná událost. To je svoboda. Nejedná se tedy o jakousi subjektivní svobodu toho dítěte, ale to dítě jakožto projev něčeho jakožto událost nepředvídaná. Ce, je crois que ce qu'elle veut, c'est s'opposer à une conception volontariste de la liberté. To, čemu ona se chce vzepřít, je voluntaristická koncepce svobody. Ce n'est pas de vouloir être libre. Svoboda nevzniká... L'enfant n'est pas libre de naître, il naît, mais avec lui entre dans le monde qui préexiste, le monde, le cosmos grec, entre dans le monde qui préexiste et qui dure après lui, une possibilité d'action et de regard imprévisibles. Dítě nemá svobodu se narodit, ale s ním vstupuje do světa možnost něčeho nepředvídatelného.

Hejdánek: Ten počátek. Nikdy nevíš, co z toho bude. Většinou nic moc, ale tu a tam...

Jiný hlas: No to je po čínsku jistě, taky se ledacos může. Pak jsem nerozuměl vůbec tu skutečnost slibu a odpuštění v té nepravděpodobnosti. Je tedy Arendtová pořád pod tlakem tíže takovým, že říká, že nezbytnou podmínkou lidského jednání je víra a naděje, tak ta analýza slibu a odpuštění pak by tedy nebyla nepravděpodobná? Nebo v jaké nepravděpodobnosti je to? *Comment c'est avec la promesse et le pardon? Si la foi et l'espérance sont les conditions de l'action, si c'est comme ça, alors le pardon et la promesse ne sont pas tellement improbables. Dans quel sens la promesse et le pardon sont improbables? Pour le pardon, c'est assez facile de voir que le pardon est improbable, puisqu'il s'oppose au déterminisme de la vengeance. Le pardon s'oppose à l'enchaînement des conséquences soit de la vengeance, bon, mais même sans vengeance, il s'oppose au déterminisme de la détérioration des rapports humains.*

To je nepravděpodobné v tom smyslu, že to odporuje determinismu eventuálně pomsty, ale ani nemusí být pomsty, nýbrž determinismu zhoršování lidských vztahů, prostě *entropickému*, abychom řekli. *Il y a une entropie des rapports humains, une détérioration des rapports humains, et le pardon, d'où la difficulté de beaucoup de philosophes et de beaucoup d'hommes vis-à-vis de la notion de pardon. Pour beaucoup de philosophes, la notion de pardon est tout à fait difficile. Il y a pas mal de gens qui considèrent le pardon comme une chose ou bien impossible ou bien surhumaine. Pro mnoho filosofů vůbec představa odpuštění je velmi obtížná. Je mnoho lidí, kteří považují odpuštění za něco buď nemožného, nebo nadlidského. Radvanyi je přesvědčen, že odpustit člověk nemůže a nesmí, že přesahuje svoji lidskou kompetenci, kdyby něco odpustil. Že to je něco, co není člověku vůbec v jeho moci. Dokonce i Bohu, co není v jeho moci. Dostojevskij například, le pardon de la mère, de l'enfant, là avec les chiens, alors ils l'observent comme impossible, immoral, impossible aussi pour le Dieu. Proteste contre le Dieu. Mais selon Dostoïevski... Je pensais à Julia Kristeva qui a écrit sur... Un très beau texte sur ce thème se trouve chez Léon Bloy sur l'impossibilité du pardon. Chaque coup de main circule dans la société jusqu'au moment où il trouve le crucifié. Ne finit jamais.*

To nikde nekončí. Léon Bloy má takový moc krásný text o odpuštění, říká, že odpuštění není možné a že každá facka v lidské společnosti cestuje, obíhá, až padne na tvář Kristovu. A že to odpuštění vlastně by snižovalo význam Kristovy oběti. A hlavně to, že nikdo nemůže odpustit. Ani to není možné, jako člověk nemůže odpustit. Že ono to cirkuluje i bez tak. Bez tak, samo o sobě. *Mais sept fois, soixante-dix-sept fois pardonner les uns les autres chez Jésus. Pardonner soixante-dix-sept fois.* A pro ten příslib, slib, je to také jeden ze způsobů, jak se vzepřít běhu času. Běh času plyne normálně, ale slib je určitým přerušením, jakousi sázkou na budoucnost, je to slovo, které vnáší přerušení do běhu času. To je přerušení. Je to vlastně určité přerušení, bych řekl, nýbrž skok dopředu. *C'est un déterminisme qui brise un autre déterminisme, si on veut.* Slib je také něco, co se vzpírá tomu přirozenému běhu událostí, o čemž se dá říci, že přerušuje ten čas, nebo se proti němu vzpírá, odporuje mu a tak dále.

Jiný hlas: *La promesse s'oppose aussi à la détérioration ou à l'entropie des relations humaines dans le temps.*

Hejdánek: Také slib se vzpouzí nebo působí proti té entropii lidských vztahů.

Jiný hlas: *Et bien que les Romains connaissent, je pense que les Romains connaissent la fides, bona fides, la fides commerciale, bon, ce n'est pas Jésus de Nazareth qui a inventé la fides, mais ces notions ont pris semble-t-il pour elle un sens plus fort à partir du moment où foi et espérance, des notions religieuses, ont été introduites dans le domaine culturel et politique.*

Hejdánek: Jde o příklad víry, fides, jako věrohodnost, solidnost, která je v obchodě známá i v užívání – co to je solidní firma – a že přece jenom je rozdíl, když se v křesťanství tyto věci stanou pojmy náboženskými, které se skrze náboženství dostávají do kultury a do politiky.

Jiný hlas: *Et ensuite sans ces éléments, Arendt se pose la question de savoir si sans ces éléments une action publique, une action politique serait encore possible.*

Hejdánek: Arendtová si klade velmi vážnou otázku, jestli bez těchto věcí vůbec čin politický by byl vůbec možný.

Z hlediska biblického by se dalo říct, že to, co říká Arendtová o počátku, je v generálním souladu s tím ze svědectví *Starého a Nového zákona*. I ten obraz dítěte je velmi adekvátní, poněvadž dítě vždycky znamenalo možnost nového počátku. Narodí se Moše, možnost vyvedení. Narodí se Izák, možnost pokračování v abrahámovské tradici. Dítě narodilo se nám v izajášovském proroctví opět znamená možnost nového počátku nebo už přímý počátek, což na tom konkrétním pozadí bylo ještě demonstrováno tím, že žena nebo přítelkyně prorokova skutečně počala a dítě se narodilo a posluchači mohli sledovat, že dítě, které tady teď ještě není, se narodí, bylo ohlášeno jeho narození, že ten prorok mluví pravdu.

Jiný hlas: *La naissance de l'enfant chez Isaïe... la femme du prophète a conçu, l'enfant est né, les auditeurs peuvent voir comment l'enfant qui n'était pas encore né vient au monde, alors que le prophète a dit la vérité.*

On řekl přítelkyně, neslyšíš to?

La naissance de l'enfant chez Isaïe... Chaque femme juive voulait concevoir ne serait-ce que parce que l'enfant qui pourrait lui naître pourrait être le Messie.

Hejdánek: Každá židovská žena chtěla počít už jen proto, že syn, který by se jí mohl narodit, by mohl být Mesiášem.

A co se týče otázky času, tam pravděpodobně by to zasluhovalo hlubší analýzu, poněvadž tam se mi zdá, že přístup *Starého zákona* je organičtější, nepředpokládá disrupci nebo zlom, nýbrž používá organických obrazů, jako je strom nebo setba, a předpokládá tiché procesy, které zpočátku nejsou patrné, ale potom plod ukáže, že se událo něco dobrého.

Jiný hlas: *Quant à la conception du temps, il me semble que la vision de l'Ancien Testament est un peu plus organique. Elle ne suppose pas de brèches et d'interruptions mais utilise des images de processus silencieux comme la croissance d'un arbre, de la semence qui...*

Hejdánek: Takže spíš tento obraz na to poznání, znamenání času. To znamená jako by prorok, obyvatel, viděl sice strom, což je ten čas, čili ty hlavní obrysy, to se neupírá nikomu, ale nevidí, že ten strom zrovna má plody a že je potřeba ty plody natrhat, očesat, a proto se promarní šance. Čili je to trošičku jiný pohled, že prostě tady ty šance jsou, dokonce jsou manifestovány, jsou určité události, které jsou kvalifikovány jako *semeion*, od znamení, ale ta chyba spočívá v tom, že většina lidí to nevidí. Jako jakási schizofrenie, že ten člověk vidí strom, ale nevidí ovoce.

Jiný hlas: *C'est le processus silencieux de la croissance de l'arbre ou de la semence se décide seulement dans le fruit. Il est souligné l'importance de connaître les signes du temps. Tout le monde voit l'arbre croissant, mais l'arbre porte les fruits qui mûrissent et au moment où ils sont mûrs, il faut comprendre ou discerner... que c'est le signe du temps, ce que la plupart des gens ne discernent pas.*

Hejdánek: A to se táhne celým Starým zákonem, i tak problematickou knihou, jako je *Cohélet*. Že totiž

jsou určité časy, které mají jako takové být rozpoznány. Třeba čas pláče, kdy se má hořekovat a činit jako vnější pokání, ale pak třeba čas nástupu, kdy je potřebí přestat brečet a začít něco dělat. A to se buď pozná, nebo nepozná.

Jiný hlas: *Dans toute la longueur de l'Ancien Testament, cette conception du temps se voit à travers. Même dans des livres comme Qohelet, il y a toujours des temps divers. Il y a des temps pour se plaindre, pour faire pénitence, et de l'autre côté des temps qui sont mûrs pour faire quelque chose.*

Hejdánek: Takže v tomhle se to s Arendtovou stýká, v těchto obrazech už. To je možné, že je to tím, že Bible používá mimopojmového myšlení. Ne protipojmového, ale řekl bych mimopojmového, trochu jiného myšlení, metaforického. Takže možná ten souhlas s Arendtovou je větší, než se nám zdá.

Myslím si, že ta Bible je jako realističtější. Ona předpokládá... To jsem chtěl říci, že je to skutečně tady ta spojka s Arendtovou, že to není ani věc vůle jako věc víry, že každý má možnost vidět, že fíkovník přinesl plody. Není to vázáno ani na intelektuální schopnosti, ani na vůli. Je to chápáno pouze na tu víru jakožto hodnotu, jako pohled, jako rozpoznání možnosti i nutnosti, že je potřebí ty plody toho fíkovníku užít. Ale je možné, že tady ten zlom nebo vlom, že to je jenom věc terminologie.

Jiný hlas: *Peut-être que la différence semble plus grande qu'elle n'est en réalité, parce que dans la Bible, la Bible ne parle pas par concepts, mais par métaphores et par images. Et il se peut que dans une analyse plus précise, on trouverait une concordance encore meilleure. Arendt s'intéresse en fait au novum. Alors, par exemple dans Human Condition, ce novum, c'est la découverte de l'Amérique, la Réforme protestante, et l'utilisation, l'invention du télescope par Galilée. Pour elle, ce sont des événements qui bouleversent tout le monde antérieur.*

Hejdánek: Takže ta objevení, to jsou jakési hlavní novinky: objev Ameriky, reformace a použití dalekohledu Galileim. To jsou ty události, které jaksi převrátily svět.

Jiný hlas: *Tout est modifié ensuite. Mais par rapport à la Bible, il y a cette phrase de la Bible : « Je fais toutes choses nouvelles ».*

Hejdánek: V té souvislosti v Bibli je možno připomenout slavnou větu: tvořím všechno nové.

Jiný hlas: *Mais je crois que dans sa perspective, tout ce que vous disiez sur la naissance de l'enfant à partir de la Bible, c'est vrai que pour beaucoup de gens, pères et mères qui sont dans le monde, la naissance de l'enfant est souvent un novum, une source de renouvellement.*

Hejdánek: To dítě jako nové je taky jistě velmi důležitá věc pro spoustu lidí. Narození dítěte je právě zdrojem jakéhosi obnovení.

Jiný hlas: *Mais c'est un sujet de méditation pour les philosophes.*

Hejdánek: Předmět pro naprosto filosofické přemýšlení, jak to je vlastně s dítětem.

Jí bylo řečeno, že ty periody v lidských dějinách, ty periody jsou krátké. A pak jenom existují ty *libertés artistiques* atd. atd. A přitom jako to tvrzení, že tady ten počátek a to zrození dítěte a svoboda se ztotožňují, tak proč jsou tyhle periody jenom tak krátké? A co je pak ten *désastre* v tom? Co je ta zkáza v tom, co jako bylo použito?

Jiný hlas: *Si tout enfant qui naît est une liberté, pourquoi les périodes de liberté dans l'histoire sont courtes ? Et qu'est-ce que c'est, comment... qu'est-ce que c'est dans ce cas alors le désastre après la période courte de liberté ? L'homme est un commencement. L'homme est un commencement. Seulement, souvent cette liberté de commencer se perd. Et elle se perd plus facilement dans le domaine public que dans le domaine intérieur.*

Hejdánek: Člověk je svoboda, ale nicméně velmi často tato svoboda prostě přijde nazmar, ztratí se. A ztratí se snadněji a častěji v té veřejné oblasti než v té oblasti vnitřní.

Jiný hlas: *Par exemple, je ne peux donner que des exemples et non pas des justifications, mais par exemple, pour Arendt, les hommes de la Résistance française pendant la guerre ont fait une expérience de liberté publique qu'ils n'ont pas retrouvée ensuite dans le courant de la politique ordinaire.*

Hejdánek: Můžu na to říct jenom příklady pro Arendtovou. Pro Arendtovou je třeba významné, že lidé, kteří byli v odboji, tak zažili za války svobodu, kterou potom v průběhu běžné, obyčejné politiky už nikdy

znovu nezakusili.

Tato krát, tedy to zjištění, že ty periody svobody jsou tak krátké, je to míněno jako konstatování, že tomu tak holt je, anebo se u toho předpokládá nějaká perspektiva, která přesahuje tuto krátkodobost? Tedy že i když jsou ty periody krátké, neruší to ten pohled víry, že přijde perioda velmi dlouhá? ve smyslu eschatologickém. Je to tedy konstatování, že takto to je?

Jiný hlas: *Oui, Arendt attire l'attention sur le fait de la fondation et cette fondation, il faut travailler dur pour la maintenir, sinon les forces de désagrégation sont plus fortes que la volonté de maintenir la fondation.* Pro Arendtovou je důležité to založení něčeho, to založení je těžké, musí se hrozně pracovat, aby se to udělalo, musí se hrozně pracovat na tom, aby se to udrželo, a může se stát, že ty síly rozpadu jsou silnější než schopnosti a vůle těch, kteří to chtějí udržet pohromadě.

Par exemple, mettons une république, la troisième République française par exemple, bon, est fondée, elle a une armée, il faut défendre cette fondation, elle a une armée. Donc en 1940, l'armée française était l'armée la plus forte du monde, disait-on. Ça, c'est un déterminisme, mais il suffit qu'un général en chef n'ait pas conscience de la nouveauté de l'adversaire ou du moment présent pour que le désastre arrive. Enfin, c'est un exemple. Jako ten příklad, je prostě třeba francouzská Třetí republika, tak ji založili, starali se o ni, armáda byla veliká, silná, a stačilo, aby ten vrchní generál prostě špatně odhadl schopnosti protivníka, že jsou nové věci na světě, a pak přijde ta zkáza, ta katastrofa.

Jiný hlas: To, pokud jsem tomu rozuměl, jistě jako otázka eschatologického příslibu mimo jiné?

Hejdánek: Pokud je to míněno tak, jak je to pravděpodobné, že jsou to určité mezní situace, něco nezvyklého, co přerušuje běžnou kauzalitu, čili něco takového pro to ostatní nepohodlné, tak je to naprosto v pořádku, že ta svoboda spíš se vyjevuje v krátkých periodách. Kdyby to bylo míněno jako konstatování, že takto to je a musí být vždycky, tak by to bylo falešné, poněvadž na tom zakládají všechny únikové křesťanské směry, že tady stejně té svobody moc neužijeme, jen tak momentálně bodově, a proto se zaměřujeme mimo tuto zemi do záhrobí. A to jistě míněno nebylo.

Jiný hlas: *Vous avez dit que la chrétienté était apolitique et au cours de l'histoire, ça devient politique et cetera. Et je pense que la chrétienté du commencement, depuis le commencement, était politique. Par exemple à Jérusalem, où la religieuse, la vie religieuse et la vie politique est très en contact, et aussi à Rome, quand Pierre et Paul collaborent avec les communautés chrétiennes, et ce sont aussi des actes politiques dans le marché ou dans devant le César ou devant les raisons d'État.*

Oui, oui, mas dans la perspective d'Arendt, le christianisme originaire, c'est-à-dire la résurrection, le fait par exemple de la résurrection du Christ, est un fait non politique, est un événement non politique qui rencontre l'État romain ou l'État juif, mas c'est un événement religieux non politique qui n'est pas conscient en tout cas de sa dimension politique. Arendtová to vidí tak, že třeba vzkříšení Kristovo je náboženská skutečnost, která se sice setkává s římským státem a eventuálně židovskou pospolitostí, ale není tam vůbec žádné vědomí, že by to mělo nějaký politický rozměr. Velmi pěkný příklad je u Lukáše tuším, když přijdou za Ježíšem a říkají mu, co se stalo, co udělali ti Římané, a očekávají, že bude nadávat na Římany. On říká: Myslíte, že byli větší hříšníci než ti ostatní, jako jak posekali ty obětující v chrámě? Takto se tím myslí.

Et pour elle, pour Arendt, Saint Augustin greffe ce fait chrétien de la résurrection à l'histoire humaine, à l'Empire romain, avec tous les avantages et tous les désavantages de cette greffe. A podle Arendtové prostě svatý Augustin tuto skutečnost, například vzkříšení Kristovo, Augustin spojuje s lidskými dějinami, s dějinami Římské říše se všemi výhodami i nevýhodami tohoto spojení.

Parce qu'il est le premier à réfléchir, les premiers chrétiens rencontrent l'Empire romain, Augustin est le premier à réfléchir sur le rapport du christianisme et de l'Empire romain. Augustin je první, který uvažuje o vztazích mezi křesťanstvím a Římskou říší, který v podstatě to vidí v nějaké historické souvislosti.

Jiný hlas: *Cette politisation, politisation du christianisme, pour elle a des inconvénients politiques, développement de la crainte, de la peur de l'enfer dans le christianisme et cetera. Même Augustin le premier agite la crainte contre les Donatistes.* Ta politizace křesťanství má řadu nevýhod, například že se

vyvinul strach z pekla v křesťanství a tak dále. Augustin je jeden z prvních, který haraší strachem ze zatracení v polemice s donatisty.

Jiný hlas: *Et comme j'ai dit à monsieur Hejdánek ce matin, nous allons traduire dans Esprit un article d'une Américaine, d'une anthropologue américaine sur l'inflexion que Augustin a donné à la théologie du pouvoir et de la sexualité et du péché avec les conséquences pour l'Occident.*

Hejdánek: Říkal mi dopoledne, že překládají článek nějaké americké antropoložky o tom, jak Augustin ovlivnil, změnil myšlení o moci, o politice, o sexualitě a jak ovlivnil celý běh západní civilizace.

Jiný hlas: *Si je peux vous donner la référence américaine si vous voulez du livre qui vient de paraître, Elaine [nesrozumitelné], je peux l'écrire si vous voulez parce que vous pouvez vous le procurer par un américain...*